

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: De Boerenpartij: desoriëntatie en radikalisme onder de boeren

Bruyn, L.P.J. de

Citation

Bruyn, L. P. J. de. (1970). Boekbespreking van: De Boerenpartij: desoriëntatie en radikalisme onder de boeren. *Acta Politica*, 5: 1969/1970(1), 95-96. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451199>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451199>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

sluiten tot ontbinding, omdat zij het moment uit electoraat oogpunt gunstig acht? Voor Groot-Brittannië wordt vrij algemeen dit motief als geoorloofd genoemd, hoewel het niet gemakkelijk is daarvan zuivere voorbeelden te geven. Voor Nederland is geoorloofdheid van een dergelijke ontbinding toch wel hoogst dubieus. De Kwaadsteniet beperkt de bevoegdheid tot ontbinding 'grondwettelijk gezien' tot 'uitzonderingsgevallen', maar ten opzichte van deze uitzonderingsgevallen bestaat 'overigens geen grondwettelijk vastgestelde of in de praktijk gegroeide beperking... tot bepaalde gevallen'. Niettemin onderscheidt de schrijver de uitzonderingsgevallen in twee groepen, n.l. 1e als een impasse bestaat; 2e als twijfel is gerezen omtrent de representativiteit van de kamer. Maar het begrip 'uitzonderingsgeval' is hier niet geheel juist gehanteerd. Het wil eigenlijk in dit betekenisverband niet anders zeggen dan 'niet vaak voorkomende gevallen'. En dan moet worden gesteld, dat de door de schrijver onderscheiden groepen gevallen, althans wat de eerste groep betreft allerminst zeldzaam zijn. Van toepassing van het ontbindingsrecht is in deze gevallen wel betrekkelijk weinig sprake geweest — ook wel door de samenhang met ons kiesstelsel, waarop De Kwaadsteniet terecht wijst — maar dat biedt op zichzelf geen maatstaf voor de hanteerbaarheid. En wat de tweede groep gevallen (twijfel aan representativiteit) betreft: we leven thans in een situatie waarin zulk een twijfel bij velen bestaat, maar dat zou wel eens eerder ontbinding in de weg kunnen staan, dan dat het die bevordert.

In de eigenlijke zin van het woord is dan ook geen sprake van 'uitzonderingsgevallen'. De vele jaren in ons land bestaande politieke situatie, waarbij samenwerking van een veelheid van partijen noodzakelijk is voor het vormen en werken van een regering en waarbij spanningen in die samenwerking consequenties mee brengen voor het samenspel tussen regering en parlement, heeft tengevolge gehad dat sinds 1948 tot 1967 in zes gevallen (anders dan bij periodieke verkiezingen) een 'impasse' ontstond, n.l. in 1951, 1955, 1958, 1960, 1965 en 1966. Geen enkel kabinet kon in deze periode een vierjarig leven ongestoord voltooien. In twee gevallen leidde dit — via een interim-kabinet — tot ontbinding van de Tweede Kamer.

De beschouwingen van De Kwaadsteniet omtrent toelaatbaarheid van het ontbindingsrecht vinden hun kern in het door hem gestelde 'uitzonderingsgeval'. Een ontbinding van de kamer op een electoraal gunstig tijdstip zal hij daarmee wel als rechtens ontoelaatbaar kwalificeren. Men zou kunnen vragen, waarom eigenlijk. Een bepaalde visie op het algemeen belang kan dit belang toch gediend achten met stabiliteit en continuïteit, zeker wanneer die door de kiezers zou worden gesanctioneerd.

Belangrijker is echter, dat de schrijver aan de hand van zijn opvatting omtrent het 'uitzonderingskarakter' dat het ontbindingsrecht (en niet alleen de ontbindingspraktijk) zou kenmerken, komt tot de opstelling van een volgorde van oplossingspogingen, die naar zijn mening 'in een moeilijke situatie' in acht genomen zou moeten worden, n.l. 1. compromis; 2. 'ijskast'; 3. regering trekt voorstel in; 4. kamer legt zich onder protest bij voorstel neer; 5. kabinet treedt af; 6. kamerontbinding.

Nu moet men zeggen, dat hier alleen in zoverre van een 'volgorde' gesproken kan worden, dat kamer en regering een soort politieke moraal wordt voorgehouden van oplossingen in 'volgorde' van wenselijkheid. Maar wordt de keus der middelen niet veeleer door de mogelijkheden bepaald? Geen handelen — en allerminst politiek handelen — mag worden beoordeeld los van zijn effect. Met andere woorden de door De Kwaadsteniet genoemde 'mogelijkheden' staan meer naast elkaar dan in volgorde. Een der eerste vier genoemde oplossingen wordt niet gekozen omdat zij 'beter' is, maar omdat men de bestaande samenwerking niet wil verbreken. En de oplossing 6 is sinds lang uitsluitend cumu-

latief met oplossing 5 voorgekomen.

Met schrijvers opvatting hangt samen, dat hij het ontbindingsrecht als een nuttig, maar niet essentieel element in ons staatsbestel beschouwt. Ook hier komt zijn beschouwing mij niet concludent voor. Hij stelt, dat het ontbindingsrecht niet onmisbaar is voor een democratisch bestel en beroept zich daartoe op het stelsel der Verenigde Staten. Maar nimmer is — voorzover mij bekend — beweerd, dat de *democratie* het ontbindingsrecht vordert. De vraag is, of het *parlementaire stelsel* zulks doet. En men kan vaststellen, dat zulke stelsels hebben bestaan, waarin het recht van parlamentsontbinding niet functioneerde. Met name zij hier genoemd de derde republiek in Frankrijk na 1880. Dit leidde tot grote gouvernementele instabiliteit; groot overwicht van het parlement in het politieke leven en van de bureaucratie in het bestuurlijke vlak.

Voor Nederland kan men het ontbindingsrecht desnoods 'niet onmisbaar' noemen, maar het ontbreken ervan zou mijns inziens wél gevolgen hebben voor de werking van ons stelsel. Wat zou, zonder de mogelijkheid van kamerontbinding in december 1958 en in oktober 1966 zijn gebeurd? Zou een kabinetsformatie zonder verkiezingen toen tot een in wezen zelfde resultaat hebben geleid als thans geschiedde? Is niet juist een van de oorzaken van de onrust in ons politieke leven, dat verschillende kabinetsformaties op grondslag van dezelfde verkiezingen mogelijk bleken? Zo gezien is er meer voor te zeggen, dat reeds in 1965 een kamerontbinding had moeten plaats vinden, dan dat de ontbinding een nuttig, doch niet essentieel element in ons bestel vormt.

Ook op andere punten zou men gaarne met de auteur in discussie treden. Het voorgaande zij voldoende om duidelijk te maken waar naar mijn mening de verdiensten en beperkingen van het boek gezocht moeten worden. Er moge tevens duidelijk uit blijken, dat de verschijning ervan grote waardering verdient.

J. VAN DER HOEVEN

NOOIJ, A. T. J., *De Boerenpartij: desoriëntatie en radikalisme onder de boeren*

Meppel (Boom) 1969. — 225 p. f 16,50.

De dissertatie van Nooij wekt met zijn titel 'De Boerenpartij' ten onrechte de indruk primair een politicologische studie te zijn. De vlag van de ondertitel 'Desoriëntatie en radikalisme onder de boeren' dekt beter de lading van een — niet specifiek op de vorming van het overheidsbeleid gericht — onderzoek naar houdingen van een bepaalde bevolkingsgroep, welk onderzoek door de auteur op meerdere plaatsen in zijn boek 'agrarisch-sociologisch' genoemd wordt; ligt hierin voor Nooij misschien de reden om zich bij zijn theorievorming zo nadrukkelijk tot de — bij hem zo geheten — 'Wageningse sociologie' te beperken?

De schrijver poogt de achtergronden bloot te leggen van het sympathiseren met de rechts-radicalen Boerenpartij door sommige — anders zo gematigde — agrariërs.

Hij opent zijn betoog met een zeer lezenswaardige schets van de landbouwproblematiek en de aarzelende reactie daarop van de overheid. De kortstondige geschiedenis van de Boerenpartij wordt beknopt weergegeven, waarbij schrijver argumenten aandraagt om de Boerenpartij een rechts-radicalen partij te noemen met afzien overigens van relevante politicologische literatuur over rechts-radicalisme. Plaatsing van de Boerenpartij in het kader van de meer algemene, Nederlandse politieke verhoudingen met name van het politieke onbehagen blijkens onder meer het stemmenverlies van de meeste der 'grote' partijen,

geschiedt hier niet — terecht gezien Nooij's probleemstelling maar tot teleurstelling van de politiek geïnteresseerde lezer. Deze teleurstelling geldt temeer daar Nederlandse verkiezingsonderzoekers op dit punt interessant materiaal aandragen, waarvan Nooij jammer genoeg op geen enkele wijze gebruik maakt. Het vertrekpunt van de probleemstelling ligt in de houding die Nooij bij twee verschillende categorieën van boeren veronderstelt: een categorie landbouwers, die zich voor een verbetering van hun situatie vooral op de overheid verlaten en een groep agrariërs, die meer heil verwacht van persoonlijke initiatieven op het eigen bedrijf. Verondersteld wordt, dat zij die bij de overheid zekerheid zoeken meer traditioneel zijn ingesteld en de initiatiefnemers meer modern zijn. Het — vooral door Wageningse sociologen gehanteerde — begrip 'traditionalisme' blijkt in de empirie in hoge mate het verschijnsel te dekken, dat geïndiceerd wordt door hoge scores op de autoriteitsschaal. Met betrekking tot deze schaal streeft Nooij naar een integratie van psychologische en strikt sociologische verklaringen voor extremisme. Hij poneert dan: de combinatie van een psychische predispositie — de z.g. autoritaritan personality — met een vorm van maatschappelijke desoriëntatie leidt tot extremisme. Binnen deze maatschappelijke desoriëntatie onderscheidt Nooij drie vormen: anomia, relatieve deprivatie en structurele marginaliteit. Het gaat dus om toetsing van de hypothese, dat vooral de boer die steun van de overheid verwacht, traditioneel is, autoritair denkt, zelf een geringe mate van integratie ervaart (anomia), een discrepantie aanwezig acht tussen de wenselijke en feitelijke situatie (relatieve deprivatie) en tenslotte marginale maatschappelijke posities bekleedt (structurele marginaliteit), neiging vertoont tot extremisme, in casu sympathie koestert voor de Boerenpartij. Daardoor ontstaat overigens een botsing tussen de sympathisanten van de Boerenpartij en haar officiële leer, die juist het overheidsingrijpen (in de landbouw) wil terugdringen.

Deze hypothese toetst Nooij in enkele landbouwgebieden in afzonderlijke, kleine onderzoeken middels mondelinge of schriftelijke ondervraging van landbouwers. Ofschoon hij de eerste twee surveys (Liemers en Noordwesthoek van Brabant) proefonderzoeken noemt, worden de resultaten ervan toch gepresenteerd bij de data van het laatste onderzoek in de Krimpenerwaard onder 296 boeren. Dit laatste gebied noemt hij niet-atypisch voor Nederland, zij het dat bijna een kwart der respondenten op de S.G.P. stemt, waarmee de zeggingskracht van het onderzoek in politicus ernstig wordt aangetast. Omdat Nooij slechts 14 boeren vindt die zeggen op de Boerenpartij gestemd te hebben, wordt de steun aan de Boerenpartij gemeten via een ingewikkeld geconstrueerde Boerenpartij-sympathieschaal. Zowel de constructie van ook enkele andere schalen als de rapportering van de onderzoeksresultaten maken op de niet specifiek statistisch geschoolde lezer een zeer conscientieuze indruk. Het onderzoeksverslag is op vele plaatsen een intelligente worsteling met 'eigenwijze' gegevens, hetgeen als voorbeeld van bewijsvoering leerzaam is doch ook vermoeit. Aan de diepgaande statistische analyses van Nooij wordt geen recht gedaan door de resultaten van zijn onderzoek in enkele regels te persen, zij het dat de vele meerdimensionale tabellen vaak leiden tot verwerping van de hypothesen. Het materiaal geeft overigens meer steun aan de veronderstelde activering door de maatschappelijke desoriëntatie dan door een autoritaire persoonlijkheid in de richting van extremisme.

De degelijkheid en de empirische oriëntatie die Nooij in zijn proefschrift gedemonstreerd heeft, doen hopen dat deze auteur ook zijn kennis van thans niet beschreven aspecten van de Boerenpartij en van het proces waarin het landbouwbeleid in het algemeen tot stand komt, op dezelfde wijze voor anderen toegankelijk maakt.

L. P. J. DE BRUYN

SCHOLTEN, G. H., *De Sociaal-Economische Raad en de ministeriële verantwoordelijkheid*

Meppel (Boom), 1968. —553 p. f 35,—.

In zijn proefschrift behandelt G. H. Scholten de vraag in hoeverre de invloed van de SER-adviezen op de sociaal-economische regeringsbeslissingen de feitelijke verantwoordelijkheid van de betreffende minister tegenover het parlement ondergraft. Ten aanzien van negen adviezen, c.q. groepen van adviezen wordt nagegaan of tengevolge daarvan de ministeriële verantwoordelijkheid in het gedrang kwam.

Hierbij worden zes typen van situaties onderscheiden, lopend van volstrekt vrij staan van de regering en kamer t.o.v. het advies, tot het ontbreken van enig standpunt bij minister en volksvertegenwoordiging totdat het advies werd uitgebracht. Het onderzoek van de negen gevallen leidt tot de conclusie, dat zich slechts in één geval een situatie heeft voorgedaan waarbij ministeriële verantwoordelijkheid in ernstige mate werd aangetast, namelijk toen de SER in een unaniem vastgesteld advies met een compromis kwam, waaraan regering noch kamer iets konden veranderen. De schrijver komt op grond hiervan tot de hypothese, dat uitholling van de ministeriële verantwoordelijkheid tengevolge van SER-adviezen zich slechts bij uitzondering zal kunnen voordoen, namelijk indien een unaniem advies wordt uitgebracht aan een innerlijk verdeeld of niet voldoende door de regeringspartijen gesteund kabinet, terwijl voorts de kamer zich geen zelfstandig oordeel vormt over het geadviseerde en de regering niet ter verantwoording roept over het betreffende beleid.

De studie van de negen soorten adviezen beslaat verreweg het grootste deel van het boek. Behandeld worden een drietal adviezen op economisch gebied uit 1954, 1955 en 1956, een viertal adviezen op sociaal-economisch terrein en twee soorten adviezen op het gebied van de sociale verzekering. De schrijver is zeer conscientieus te werk gegaan en heeft een indrukwekkende hoeveelheid materiaal verwerkt. De methode waarvan hij zich daarbij bedient is kwalitatief; uit hamerstukken en perscommentaren wordt gevolgd hoe de gedachtenvorming bij regering en parlement zich heeft ontwikkeld en welke rol de SER-adviezen daarbij hebben gespeeld.

Men moet bewondering hebben voor de systematische wijze waarop Scholten deze weerbarstige materie heeft aangepakt. Het is voor de onderzoeker-buitenstaander vaak een bijzonder zware opgave om achter de motiveringen en tactieken van beleidsvormers te komen. Het valt op dat in dit geval kennelijk weinig gebruik is gemaakt van de methode van het mondelinge interview en dat voornamelijk is volstaan met het raadplegen van schriftelijke openbare bronnen. Het zou interessant zijn eens door middel van een enquête bij sleutelfiguren na te gaan of hun indrukken in dezelfde richting wijzen als de conclusies van de auteur. Daarbij zou echter wel een handicap vormen dat, zoals de schrijver zelf reeds opmerkt, de SER niet aan 'nacalculatie' doet ten aanzien van het effect van zijn adviezen.

Met de keuze van zijn onderwerp heeft dr. Scholten een belangrijke en actuele problematiek aangesneden, die betrekking heeft op de wijze waarop in een moderne parlementaire democratie beleidsbeslissingen van de overheid tot stand komen. Zijn proefschrift heeft daarbij vooral de verdienste dat het laat zien hoe met gebruikmaking van algemeen toegankelijk documentatiemateriaal de besluitvorming kan worden doorgelicht. Als monografie over het functioneren van de SER als belangrijkste sociaal-economisch adviescollege van de regering mist het naar mijn mening de zeer belangrijke dimensie van de SER als katalysator in het rijpingsproces van de maatschappelijke meningsvorming. Dit heeft wellicht